

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду именовало нас је на седници одржаној 29. јуна 2011. у Комисију за преглед и оцену докторске дисертације коју је мр Митра Рељић предала под насловом *Српски језик на Косову и Метохији данас (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект)*, о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

У Комисију за одбрану докторске дисертације мр Митре Рељић изабрани су:

1. др Предраг Пипер, редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду, Катедра за славистику, дописни члан САНУ (у звање редовног професора изабран 1991. године);
2. др Вељко Брборић, доцент Филолошког факултета Универзитета у Београду, Катедра за српски језик (у звање доцента изабран 2003. године);
3. др Срето Танасић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Нишу, Катедра за српски језик (у звање редовног професора изабран 2008. године).

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Мр Митра Рељић, асистент Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет, Одсек за руски језик и књижевност, рођена је 9. јула 1952. у Врапцу, општина Медвеђа. Живела је у Сарајеву, где је завршила основну школу, гимназију и Филозофски факултет. После завршених основних студија (руски језик и књижевност), шеснаест година је радила у сарајевском Ваздухопловном војном школском центру. У Београду је завршила једногодишњу школу за научне и стручне преводиоце (1980), а у Сарајеву постдипломске студије (град напустила 1992, непун месец пре договорене одбране магистарског рада). Од лета 1992. до јесени 1995. живела је у избегличком логору у Сомбору. Од октобра 1995. запослена је на Филолошком факултету у Приштини (сада Филозофском факултету у Косовској Митровици). У Приштини је живела до марта 2004. Сада живи у Косовској Митровици. За свој рад похваљивана је, награђивана, бирана за најбољег професора, одликована медаљом рада. Члан је Славистичког друштва Србије. Била је члан управе тога друштва.

Постдипломске студије, започете и скоро завршене на Филозофском факултету у Сарајеву, Митра Рељић је морала 1992. године да прекине. Наставила их је 1992/1993. године на Филолошком факултету у Београду на смеру наука о језику, где их је завршила 25. марта 1994. године успешном одбраном магистарског рада *Социolingвистичка утемељеност, стилистичка вредност и могућност превођења руских неологизама из 80-их година*.

У свом досадашњем истраживачком раду бави се првенствено руском и српском социolingвистиком, лексикологијом, питањима превођења с руског језика на српски и језиком поезије. У научном раду Митра Рељић је постигла запажене успехе објављујући чланке у публикацијама и међународног и националног значаја, учествујући са рефератима на међународним научним скуповима и скуповима националног значаја, и као сарадник научних пројеката које подржава Министарство за науку Републике Србије.

Мр Митра Рељић објавила је из области своје докторске дисертације следеће радове:

1. Померања на плану парадигматских и синтагматских веза речи : последице ратне ситуације // *Славистика*. – 2 (1998), стр. 109–115.
2. Лексема *escort* у говору косметских Срба на размеђу миленијума // *Славистика*. – 4 (2000), стр. 110–114.
3. Српски језик на Косову и Метохији данас // *Славистика*. – 5 (2001), стр. 135–140.
4. Улога афикса у грађењу имена становника Космета // *Славистика*. – 6 (2002), стр. 146–149.
5. Иницијалне абривијатуре у данашњој косметској штампи на српском језику // *Славистика*. – 7 (2003), стр. 141–146.
6. Од традиционалног симбола до негативног појма у савременој српској лексици // *Славистика*. – 8 (2004), стр. 164–169.
7. Српски језик у систему вербалних асоцијација косметске популације // *Славистика*. – 9 (2005), стр. 86–93.
8. Затирање српске језичке баштине на гробљима Косова и Метохије // *Славистика*. – 11 (2007), стр. 151–157.
9. Верски оквири језичке и етничке десловенизације Косова и Метохије // *Изучавање словенских језика, књижевности и култура као инословенских и страних*. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2008, стр. 311–316.
10. Језичка свест у контексту савремених (дез)интеграционих процеса // *Зборник радова Филозофског факултета у Косовској Митровици*. – XXXVII (2007), стр. 101–108.
11. Српски језик као *равачки* међу ораховачким Албанцима данас // *Славистика*. – 12 (2008), стр. 317–325.
12. Етноними : досетке у функцији идентитетског порицања косметских Срба од османског периода до данас // *Зборник радова Филозофског факултета у Косовској Митровици*. – XXXVIII (2008), стр. 30–31.
13. О националном имену и преименовању језика Бошњака / Муслимана : српски језик као босански у Призренско-шарпланинској области // *Зборник Матице српске за славистику*. – 75 (2009), стр. 39–52.
14. О нашимцима и језику нашинском // *Славистика*. – 13 (2009), стр. 379–386.
15. Српски језик на Косову и Метохији: слике страдања // *Даница : српски народни илустровани календар за годину 2009*, стр. 402–414.
20. Етноними : досетке у функцији идентитетског порицања косметских Срба од османског периода до данас // *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. 1: Језик и народна традиција* / ур. Драги Маликовић, Софија Милорадовић. – Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, стр. 487.
21. Споменички натписи са дела порушених православних гробаља у Подрими и Пећком Подгору // *Истраживања српског језика на Косову и Метохији. 1* / ур. Драги Маликовић, Милета Букумирић. – Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010.
22. Узроци помањкања језичке компетенције косовскометохијске славофоне школске популације и његове рефлексije на плану изучавања руског језика // *Славистика*. – 14 (2010), стр. 184–190.
23. Улога језика, верске и етнонационалне припадности у обликовању групних идентитета на Косову и Метохији // *Зборник радова Филозофског факултета у Косовској Митровици*. – XXXIX (2009), стр. 55–64.
24. Криптоглосија као саставни део језичке праксе славофоне популације на Косову и Метохији // *Филолошка истраживања данас : језик, књижевност, култура* / ур. Јулијана Вучо, Љиљана Марковић, Александра Вранеш. – Београд, 2010, стр. 90–90.
25. Типови диглосије у савременој језичкој пракси славофоне косметске популације // *Истраживања српског језика на Косову и Метохији. 2* (рад на 20 компјутерских страна предат у штампу).
26. Криптоглосија као саставни део језичког понашања славофоне језичке популације на Косову и Метохији // *Јужнословенски филолог* LXVII, 2011.

Поред тога, Митра Рељић је објавила преко сто текстова (записа, репортажа, прича, путописа) у књижевним часописима, посебним издањима, недељним и дневним листовима, у којима углавном сведочи о страдању српског становништва на Косову и Метохији, али и о страдању српског језика. Иста тематика обухваћена је и њеном књигом *С душом на готовс: сведочења: Косово и Метохија 1999–2004*. (Косовска Митровица: Градска библиотека „Вук Караџић“, 2005).

НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

СРПСКИ ЈЕЗИК НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ДАНАС

(СОЦИОЛИНГВИСТИЧКИ И ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТ)

ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Митре Рељић садржи девет глава и има следећу структуру:

1. Увод (стр. 8): 1.1. Предмет и оквир истраживања (стр. 8), 1.2. Циљ истраживања (стр. 13), 1.3. Методолошки приступ (стр. 14);

2. Друштвеноисторијски корени проблема (стр. 20): 2.1. Етнојезички и верски односи на Косову и Метохији у оквиру средњовековне Србије (стр. 20), 2.2. Етнојезичке и верске прилике на Косову и Метохији у периоду Османског царства (стр. 29), 2.3. Два погледа на свет (стр. 43);

3. Славофоне заједнице на Косову и Метохији – порекло, етноними и лингвоними (стр. 75): 3.1. Срби (стр. 77), 3.1.1. Неки из корпуса међупородичних и међугрупних назива Срба на Косову и Метохији (стр. 85), 3.1.2. Међусобни етноназиви Срба и Албанаца у контексту најновијих српско-албанских односа (стр. 92), 3.1.3. Именовање стандардног језика и локалних говора (стр. 97), 3.2. Етнолингвистичке групе (стр. 99), 3.2.1. Горанци (стр. 102), 3.2.2. Муслимани и Бошњаци (стр. 112), 3.2.3. Торбеши (стр. 123), 3.2.4. Нашинци (стр. 130), 3.2.5. Славофони Албанци (стр. 132), 3.2.6. Хрвати (стр. Јањевци и Летничани) (стр. 137);

4. Типологија проблема (стр. 148): 4.1. Претходне напомене (стр. 148), 4.2. Опште стање језика (стр. 159), 4.2.1. Територијално распрострањавање и број говорних представника (стр. 159), 4.2.2. Видљивост (стр. 163), 4.3. Официјелни статус (стр. 165), 4.3.1. Функционална неравноправност (стр. 165), 4.3.2. Комуникацијска изопштеност (стр. 168), 4.4. Однос иностраних и албанских власти према српском језику. Непосредно насиље над језиком (стр. 170), 4.4.1. Обезимењавање Срба (стр. 170), 4.4.2. Језичко загађивање (стр. 171), 4.5. Уништавање писане језичке баштине (стр. 175), 4.5.1. Уништавање штампаних и рукописних књига и докумената (стр. 175), 4.5.2. Уништавање записа и натписа (стр. 176);

5. Територијално распрострањавање и број корисника српског језика (стр. 179): 5.1. Смањење броја корисника српског језика (стр. 180), 5.2. Суужење територије на којој се српски језик користи под својим именом (стр. 189);

6. Функционална неравноправност језика и комуникацијска изопштеност славофоних говорних представника (стр. 196): 6.1. Језик као средство идентификације жртве (стр. 196), 6.2. Од криптохришћанства до криптоглосије (стр.

206), 6.3. Манифестације криптоглосије (стр. 212), 6.4. Последице криптоглосије (стр. 216);

7. Социолингвистичка ситуација – дефиниција (стр. 220): 7.1. Диглосија некад и сад (стр. 220), 7.2. Диглосија у језичкој пракси косметске популације словенског порекла (стр. 228), 7.3. Последице диглосије (стр. 234);

8. Идентитет (стр. 239): 8.1. Балкански идентитети – научно засноване и импресионистичке представе. Стереотипи о балканским народима (стр. 239), 8.2. Сложеност феномена, дефиниције и однос према идентитету (стр. 249), 8.3. Однос језик – нација – конфесија у формирању идентитета (стр. 254), 8.4. Језички идентитет и идентитет језика (стр. 263), 8.5. Етнојезички и конфесионални идентитет косметске популације словенског порекла и припадности (стр. 272), 8.5.1. Ораховачки феномен (стр. 281), 8.5.2. Пример Горње реке (стр. 287), 8.5.3. Горански феномен (стр. 290), 8.5.4. Средачка жупа (стр. 295);

9. Ставови према језику (стр. 303): 9.1. Појам, историја и теоријско-методолошки приступи проблему (стр. 303), 9.2. Ставови према језику припадника словенске популације на Косову и Метохији (стр. 311), 9.2.1. Ставови према локалном говору и српском стандардном језику (стр. 311), 9.2.2. Ставови према другим језицима (стр. 321), 9.2.3. Ставови према албанском језику (стр. 328).

Докторска дисертација Митре Рељић садржи такође следеће делове: Закључак (стр. 335); Цитирана литература (стр. 351); Извори (стр. 380) и Прилози (анкете и илустрације) (стр. 385).

ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У докторској дисертацији *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект)* основни предмет истраживања је проблемска област која није раније била монографски обрађивана као целина, а само је делимично и недовољно била истраживана у појединим аспектима.

У првој глави „Увод“ полази се од тачне констатације да је врло обимна литература која има за предмет менталитет, нестабилност и преплитање идентитета на простору Косова и Метохије, као последици друштвено-историјских мена и честих ратова, да је та тема предмет интересовања многих историчара, антропогеографа, социолога, етнопсихолога, домаћих и страних путописаца, те да су се многи од тих аутора с више или мање исцрпности бавили и проблемима језика, будући да се поменути процеси на лингвистичком плану континуирано и видљиво одражавају. Даље, у уводном делу дисертације Митра Рељић даје преглед лингвистичке литературе која има за предмет простор Косова и Метохија (дијалектологија, историја језика, ономастика и др.), после чега образлаже структуру дисертације и функцију сваке главе у њој. У уводу је такође образложен циљ истраживања, при чему је истакнуто да поред језичке, културне, просторне и временске омеђености предмета који се у дисертацији описује и објашњава, то истраживање има и шири циљ који се састоји у бољем расветљавању вишесмерне и вишеслојне повезаности језика и друштва. Новина ове дисертације огледа се у чињеници да она представља, први пут понуђен, темељно заснован на репрезентативној и валидној грађи пресек ширег круга језичких проблема на Косову и Метохији, сагледаних са социолингвистичког и лингвокултуролошког становишта, који су до сада ређе примењивани на дати предмет. У раду се тачно констатује да

досадашњи осврти и студије, или само дотичу неке проблема обухваћених дисертацијом, или исцрпно обрађују ужа питања из домена етнолингвистике, односно она која се односе на карактерологију говора конкретних места и области, преглед оноματοлошке грађе, запажања из домена историје језика, обраду различитих писаних докумената и сл. Затим се указује на то да је циљ дисертације да се поступком социolingвистичког и лингвокултуролошког посматрања, описивања и објашњавања осветле размере, узроци и последице страдања српског језика током прве деценије 21. века. Тако дефинисан циљ истраживања упућивао је на теоријско-методолошке приступе двеју блиско повезаних научних дисциплина, социolingвистике и лингвокултурологије, које се, сагласно природи појединих конкретних ужих предмета истраживања обухваћених дисертацијом, комбинују са другим теоријско-методолошким приступима: херменеутичким, дескриптивним, каузалним, квантитативним, квалитативним и другим. Осим научних сазнања и искустава садржаних у богатој лингвистичкој, етнографској, историографској, антрополошкој и другој литератури, емпиријску подлогу докторске дисертације Митре Рељић чини грађа сакупљена применом директних истраживачких метода, у првом реду опсервационе и корелационе, у оквиру којих су искоришћене и одговарајуће истраживачке технике. Проучена грађа добијена је: 1. теренским истраживањем – а) снимљени и записани материјал добијен методом непосредног посматрања и техником анкете и интервјуа као основним механизмима корелационе истраживачке методе, б) преписани и фотоапаратом забележени топонимијски, рекламни и други натписи, протестне паролe, као и обиман корпус споменичких натписа с порушених православних гробаља; 2. ексцерпирањем материјала из недељних и периодичних гласила Кфора и Унмика (новина и часописа), различитих других публикација и законских аката (судских пресуда и сл.) писаних у уредима међународне управе и привремених косметских институција; 3. ексцерпирањем материјала из речника српског језика, збирки пословица, старе и новије српске књижевности те најновијих литерарних издања косовскометохијских писаца муслиманско-бошњачке припадности.

Теренским истраживањем (анкете и интервјуи) обухваћена су следећа места са српским и, у мањем броју, с ромским становништвом: Приштина, Грачаница, Лапље Село и Племетина у централном Косову, Косовска Каменица и Велико Ропотово у Косовском Поморављу, Штрпце, Вича и Готовуша у Сиринићкој жупи, Ораховац и Велика Хоча у Подрими, Богошевце и Средска у Средачкој жупи, Гојбуља и Прилужје у Вучитрнском срезу те Косовска Митровица на северу Покрајине. Испитивања међу припадницима муслиманске конфесионалне припадности и, са становишта самоидентификације, различите етнонационалне припадности, вршена су у селима Мушниково, Плаћане и Локвице у Средачкој жупи, у Горњој Рапчи, Враништу, Глобочици те селу Млике у Гори а њиме су обухваћени и житељи Ораховца и Мушникова албанске националне припадности који се још служе српским језиком као матерњим. Испитивању је такође подвргнуто словенско католичко становништво Јањева и Летнице. Грађа је прикупљана и у српским избегличким центрима у Грачаници и на Брезовици, као и ромском избегличком кампу у Косовској Митровици. На већини од наведених локација Митра Рељић је, ради провере и допуне грађе, са одређеним временским размацима, боравила по два и више пута, а у мањем броју случајева, због немогућности да се стигне до

одредишта или неспремности људи на сарадњу, нека места су обрађена само једанпут.

Другу врсту теренске грађе чини, пре свега, корпус топонимијских натписа, забележених на већини главних путних праваца на Косову и Метохији. На исти начин добијен је узорак различитих других натписа: рекламних, као и оних који представљају јавне позиве, називе хотела, улица и др. Посебну врсту забележене готове грађе чине пароле, прикупљене на протестним окупљањима косметских Срба. Састављен је и корпус од око 2.000 споменичких натписа бележених од 1999 г. на гробљима у Приштини, Косовској Митровици, Вучитрну, Пећи, Призрену, Ђаковици, Истоку и Ораховцу те Србобрану, Сувом Лукавцу, Белом Пољу (код Пећи), Брестовику, Сиги и Љевоши. Како је реч о порушеним надгробницима, идентификацији натписа често је претходило прикупљање и слагање комада здробљеног мермера. Окрњено, односно недостајуће слово и број (или више слова) замењивано је приликом преписивања упитником или претпостављеним словним знаком (понекад неколиким словима) у загради. Натпис је бележен тачно у оној форми у којој је затечен на споменику, то јест са свим евентуалним правописним грешкама и другим пропустима, а неретко је скициран или фотографисан и сам надгробник. Уводна глава дисертације показује да је предмет јасно дефинисан и да је ово истраживање о српском језику на Косову и Метохији данас веома солидно утемељено и у теоријско-методолошком и у емпиријском погледу.

У другој глави „Друштвеноисторијски корени проблема“ полази се од тога нове друштвено-историјске и етнојезичке промене нужно намећу нове правце и задатке истраживања, битно другачије од оних које су пред лингвистику, и уже – социалингвистику својевремено постављали процеси интеграције југословенског простора, због чега је проблем српског језика на Косову и Метохији у контексту последњих дезинтеграционих кретања на ширем словенском и југословенском плану по много чему специфичан. Испитује се природа те специфичности и убедљиво се доказује оправданост проблемског издвајања српског језика на Косову и Метохији из круга проблема који су задесили српски језик у целини. Разложно се констатује да с обзиром на низ спољашњих фактора који одавно обликују историју српског језика на Косову и Метохији, не изненађује што најновија међуетничка превирања негативно утичу и на свеукупни положај српског језика, иако је изненађујућа жестина атака на језички идентитет словенских житеља те покрајине као и идентитет самог језика, која је била такве врсте да је довела у питање и сам његов опстанак. У расветљавању данашњег положаја српског језика на Косову и Метохији Митра Релић даје, најпре, добро документован осврт на друштвено-историјске корене проблема, то јест, на период стварања услова трајне рањивости српског језика, која је потом долазила до изражаја у свакој ситуацији међуетничке кризе и драстично се испољавала у многим сегментима његова постојања. Зачеци егзистенцијалне несигурности и функционалне стагнације српског језика непосредно се везују за период османске власти која је, омогућивши територијално ширење албанског етничког корпуса и присилно расељавање српског становништва, из основа изменила демографску мапу Косова и Метохије. У новом етнојезичком окружењу српски језик, не само да ретко има дужу прилику за миран и просперитетан развој, него његово биће из столећа у столеће, из деценије у деценију малаксава, што умањивањем броја говорних представника

српског језика и губитком едуковане популације, што, верском, језичком и етничком конверзијом.

У трећој глави „Славофоне заједнице на Косову и Метохији – порекло, етноними и лингвоними“ Митра Релић, пре него што ће приступити типологији проблема и њиховој селекцији по основу карактера њихове обраде, предочава податке о пореклу, називима и самоназивима националних групација и етничких заједница, као и официјелним називима те најразличитијим групним именовањима језика и постојећих локалних говора, што чини како због прелиминарног разумевања сложености проблема, тако и због лакшег термилошког праћења даљег излагања. У тој глави дисертације дата је разуђена, фактографски богата, добро документована мапа испреплетених односа старијих и новијих етнонима и лингвонима у чијем је окружењу данас српски народ и српски језик на Косову и Метохији.

У четвртој глави “Типологија проблема“ најкрупнији актуелни проблеми у вези са српским језиком на Косову и Метохији типолошки су разврстани на четири групе, на: 1) проблеме који показују опште стање језика, испољено, пре свега, у радикалном смањењу броја његових корисника и сужењу територије на којој се српски језик употребљава или назива својим именом, те у драстичном редуковању његове видљивости (елиминисање свих јавних натписа, топонимијских ознака, назива улица, тргова и сл.) и чујности (уклањање са свих телевизијских и радиостаница, забрана говора итд.); 2) проблеме који се односе на официјелни статус српског језика, тачније, његову функционалну неравноправност и комуникацијску изопштеност, са свим последицама које из тога проистичу; 3) проблеме који се тичу непосредног насиља над српским језиком, било атаком на његов деривацијски систем при покушају, на пример, преименовања Срба у Косоваре, било растакање српског језика у свим сегментима његове структуре, због неписмености, немарног односа и непознавања српског језика људи запослених на местима преводилаца и другим службама међународних и албанских структура власти те безобзирне еуфемизације језичких порука на српском језику које немају никаквог упоришта у косовскометохијској стварности; 4) проблеме који се односе на уништавање писане баштине српског језика, а који се огледају у уништавању штампаних и рукописних књига и докумената затечених у јавним, приватним, црквеним, манастирским и другим библиотекама те уништавању записа и натписа – црквених, гробљанских, као и натписа на различитим другим објектима – школама, кулама, старим кућама, зиданим чесмама и др. О томе Митра Релић даје низ врло конкретних података. На пример, међу страдалим споменицима српске писмености нашао се и рукописни Апостол на пергаменту из XIV–XV в. чуван у манастиру Свете Тројице код Мушутшта, па ктиторски натпис над улазним дверима храма Богородице Одигитрије из 1315. године у истом месту, убрајан у најлепше епиграфске споменике, или, 90 црквених и свештених књига међу којима и једна рукописна, изгорелих само у приштинској цркви Светог Николе, те безброј двојезичних записа и натписа (грчко-српских, српско-немачких и др.) на црквеним звонима, иконама итд., што све упућује на закључак да уништавање писаног језичког наслеђа почињено од 1999. године до данас представља ненадокнадив губитак за српску културу.

Типологија проблема која је у тој глави предложена од кључног је значаја за сам предмет истраживања јер нуди диференцијацију проблема по њиховим најрелевантнијим одликама, чиме обезбеђује истраживање од лутања и заплитања у

великом броју појава различите природе и различитог нивоа релевантности. Истовремено та типологија у том или неком модификованом облику може бити корисна и за друга слична испитивања угрожених језика и култура.

У петој глави „Територијално распрострањење и број корисника српскога језика, односно његовог имена“ сасвим умесно се констатује да је један од најкрупнијих проблема српског језика на Косову и Метохији данас драстично смањење броја његових говорних представника (за око две трећине) и сразмерно томе сужење територије на којој се српски језик говори или назива својим именом. С правом се закључује да су узроци томе, пре свега: 1) прогон српског и другог славофоног становништва, убиства, киднаповања, као и погибије корисника српског језика током НАТО агресије, и 2) преименовање српског језика у босански на (изузев већег дела Горе), свим осталим подручјима насељеним муслиманским живљем. Посебан проблем представља протеривање српског становништва из исходишних зона двеју дијалекатских формација а са њим и аутохтоних говора чија је даља перспектива и неизвесна и несигурна. Бројчано редуковање и територијално сужавање српског језика, посебно његов нестанак из градова, негативно се одразило и на статусно обележје српског језика, будући да се на већем делу простора Косова и Метохије, од надетничког он све више своди на етнички или православни идиом.

У шестој глави, насловљеној „Функционална неравноправност језика и комуникацијска изопштеност славофоних говорних представника“ Митра Рељић, размотривши социолингвистичке аспекте статуса савременог српског језика на Косову и Метохији, констатује и аргументовано доказује да је новонастала функционална инфериорност српског језика додатно појачавана комуникацијском обесправљеношћу српских говорних представника до мере да су за изговорену реч матерњег језика губили живот, што је имало за последицу масовно скривање језичког и националног идентитета. Феномен, који сам по себи не представља новину, на Косову и Метохији је, међутим, попримио такве размере да је узиман као подразумевајућа реалност, коју су представници власти, укључујући и оне међународне, потпуно толерисали. Дата појава термилошки је одређена речју *криптоглосија* и даље у дисертацији потанко описана и објашњена. Размотрени су различити типови савремене криптоглосије на Косову и Метохији, што поред значаја за дати предмет истраживања има и шири теоријски значај као оригиналан и чињенично веома добро поткрепљен прилог теорији криптоглосије.

У седмој глави „Социолингвистичка ситуација – дефиниција“ у фокусу пажње је, пре свега, функционална неравноправност српског језика проузрокована, у првом реду, елиминисањем српског становништва из урбаних центара, губитком највећег дела стручног и високообразованог кадра, губитком научних и културно-образовних институција и установа, гашењем средстава масовног информисања те потпуном физичком, економском и политичком изолацијом преосталих говорних представника српског језика. То је имало за последицу: 1) мешање различитих градских и сеоских идиома те настајање интерферентних продуката који, с једне стране нарушавају језички стандард, а с друге аутохтоност месних говора; 2) крајње ограничавање функционалних могућности српског језика проузроковано његовим затварањем у неколико гетоизираних подручја; 3) често пренаглашена емотивност у вредновању језичких чињеница иницирана свешћу о властитој угрожености и угрожености

српског језика; 4) неодмерено и неделатно истицање у први план симболичке функције српског језика.

Ванјезички фактори (недовршене асимилације, а затим раскорак између језичког и етничког идентитета појединих група становништва, политички мотивисана преименовања језика и сл.) битно су утицали на усложњавање, ионако по много чему специфичне, социolingвистичке ситуације на Косову и Метохији. Полазећи од чињенице да се словенске заједнице на Косову и Метохији, у целини гледано, могу одредити као диглосијске, Митра Рељић је утврдила три типа односа између стандардног језика и локалних идиома. Први тип означен је као *стабилна монодиглосија*, то јест диглосија у оквиру једног језика која опстаје у дужем временском периоду. Тај тип социolingвистичке ситуације својствен је највећем броју руралних Срба и делу урбаних као и представницима муслиманске популације који не прихватају језичко преименовање, а испољава се у напоредном коришћењу српског стандардног језика и локалних идиома под различитим именима – нашки, нашински, косовски, горански, равачки. Други тип социolingвистичке ситуације је *привидна билингвална диглосија*, односно *билингвална триглосија*, која је карактеристична за муслиманске староседеоце који су вољно или под притиском усвојили нови назив језика, као и за католичке Јањевце, у чијим вербалним репертоарима, насупрот локалним идиомима – нашинском, горанском, јањевачком, на позицији Н- варијетета номинално егзистирају босански и хрватски језик. Трећи тип, *билингвална диглосија*, својствен двама албанским ентитетима настањеним у Ораховцу и Мушникову, огледа се у паралелној, функционално условљеној, употреби двају језика – српског и албанског. Пошто су оба идиома обично заступљена својим дијалекатским изразима, дата ситуација је дефинисана и као *билингвално-дијалекатска*.

У осмој глави „Идентитет“ проблем идентитета славофоних косметских заједница сагледан је у контексту етнојезичке, верске и културне физиономије ширег балканског простора на којем је османска власт оставила видљив културно-цивилизацијски печат. Истакнуто је да етничке и верске групе које су настајале у процесу исламизације косметског становништва представљају највидљивији показатељ тога утицаја. Даљи и у сваком погледу неповољни друштвеноисторијски процеси онемогућили су довршетак и стабилизацију већине заједница формираних на тај начин. У дисертацији Митре Рељић је посебно скренута пажња на чињеницу да је најновије политичко наметање староседелачкој муслиманској популацији новог етничког имена, посезање за квазитеоријама о пореклу и преименовање њиховог језика у босански унело је додатну пометњу у погледу идентитета и произвело несугласице и унутрашње поделе, а код појединих од њих изазавало и страх пред могућношћу њихове потпуне албанизације.

Насиље које је током последње деценије спровођено над српским језиком, као и опште стање српског језика на Косову и Метохији, умногоме је утицало на формирање ставова косметских корисника српског језика према свом, туђем и, напосе, албанском језику, што је предмет девете главе у овој докторској дисертацији. Резултати анализе социolingвистичке категорије ставова према језику, језичком идентитету и идентитету језика на Косову и Метохији показали су: 1) да српски језички представници на Косову и Метохији (у највећем броју Срби и Горанци) имају позитиван став према двама идиомима властитог језичког репертоара –

српском стандардном језику и локалном говору, да оба сматрају подједнако важним за очување самобитности заједнице, да је њихов матерњи, то јест српски језик изложен у првом реду штетним утицајима других језика, потом утицају средстава информисања и осталих фактора и, напokon, да је српски језик на Косову и Метохији данас угрожен; 2) да на формирање ставова према различитим другим језицима значајно утиче прагматичко сагледавање потребе за одређеним језиком, омиљеност или неомиљеност неког језика, лакоћа, односно тешкоћа савладавања језика и, ништа мање, став према говорницима другог језика утемељен на историјским и најновијим искуствима славофоне косметске популације; 3) да ставови према албанском језику у високом проценту и сасвим отворено проистичу из ставова према албанском народу, због чега је он стране преовлађујућег броја испитаника оцењен као ружан и непотребан. Образложења испитаника који одричу сваку потребу за учењем албанског језика, али и неких који такву потребу осећају, показују, с једне стране, фрустрирајуће последице преживљеног искуства а, с друге, и даље сачуван висок степен уверења у супериорност и престиж властитог језика.

ЗАКЉУЧЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Полазни и најопштији закључак до којег је у свом истраживању дошла Митра Рељић, и на којем су засноване анализе појединачних проблема којима се она у дисертацији бави, јесте да је после културног и привредног процвата косовско-метохијске области у средњем веку, у потоњим вековима, и све до најновијег времена, за српски народ у тој области уследио период сваковрсног пропадања, које је оставило дубоке трагове и на српском језику. Несловенско и по правилу експанзионистичко окружење, препуштање Косова и Метохије албанским племенима те каснија, при крају османске владавине, окупацијска надметања и борбе за сферу црквеног утицаја, неки су од основних узрочника растакања српског националног корпуса, почетне дезинтеграције и дестабилизације српског језика. Уочљиво слабљење српског језика још у периоду османске власти у дисертацији је сагледано као директна последица десетковања његових корисника (нарочито после сеобе 1690. године), губитка предводничког и најобразованијег слоја српског становништва, столетног културног, привредног и економског сиромашења потлаченог живља, сталних асимилацијских притисака те формирања оделитих скупина српског порекла које је примарно карактерисао етнички и верски синкретизам. Упркос чињеници да су српски језик, користећи се његовим предностима, османски султани и обласни заповедници, и сами често користили, посебно у дипломатској преписци, српски језик је на властитом животном простору, посебно на Косову и Метохији третиран као "невернички", а његов све мањи корпус говорника представљала је углавном обесправљена раја.

Те околности су, закључује Митра Рељић, пресудно одредиле смер спољашње историје српског језика на Косову и Метохији под османском управом, а дати спољашњи чиниоци неповољно су утицали на природу и динамику развоја самог језика, односно на његову унутрашњу историју. У вези с тим Митра Рељић исправно констатује да је укупан развој догађаја довео до тога да је после османске окупације српски језик на простору Косова и Метохије био у многим аспектима више ослабљен и него у другим деловима српског језичког простора, због чега многи каснији проблеми у вези са српским језиком имају зачетке у датом периоду.

Полазећи од чињенице да је територија данашњег Косова и Метохије одувек била простор на којем су се сусретали различити народи, културе, вере и језици на раскршћу путева и надамак византијског духовног изворишта, или као поприште туђих интереса и територија под скоро петовековном османском управом, Митра Релић је у раду представила два мултикултурална и мултијезичка модела, посебно карактеристична за тај простор. Први, средовековни, одликује етничка, верска, културна и језичка *разноликост*, која се формирала у спонтано развијеном суживоту Срба, Грка, Саса, Италијана, Дубровчана и других, и за коју је био карактеристичан доста хармоничан однос и квалитетно прожимање етноса, језика и култура; и други, османски период, у којем долази до нагле и насилне промене етничке, верске и језичке мапе косметске области, који одликује, пре свега, етничка, верска и језичка *различитост* обележена нетолеранцијом, међусобном нетрпељивошћу, отуђеношћу и мимикријом.

На основу анализе језичких и релевантних чињеница Митра Релић такође закључује, и емпиријски обилато доказује, да је дуготрајно ропство остављало трагове на бићу потчињеног народа, пре свега српског, да је водило извесном помаку у погледу на свет и у систему духовних и културних вредности, што се потврђује у мноштву лингвокултуролошких јединица – фразеологизама, пословица, клетви и заклетви, обредних и других песама, које потврђују мање или више измењену концептуализацију неких темељних појмова православне духовности као што су патња, грех, стид, страх и сл. У дисертацији се наводе и потврде како стране културне отиске српски језик такође одражава у сфери породичних односа (нпр. однос према жени), а доказује се такође да је духовно посустајање, које је нарочито долазило до изражаја у периодима најтежих прогона и укидања јурисдикције Српске цркве, имало за последицу уочљиве елементе репаганизације живота косметских Срба, што је посебно показује фолклорна и етнографска грађа.

У дисертацији се такође документовано закључује да су животне околности утицале и на статус етноназива појединих етнолингвистичких група словенског становништва на Косову и Метохији. Показано је, на основу третмана етнонима у стручним радовима и у свакодневном дискурсу, на основу њиховог тумачења и употребе, као и доследног или мање доследног односа према њима од стране самих носилаца, да неки етноними који се данас као стални, повремени или паралелни срећу на Косову и Метохији, имају неједнак статус и различиту перспективу. Тако, на пример, насупрот називу Горанци који је од регионалне одреднице прерастао у званично признат етним, и то захваљујући чињеници да има препознатљиву етимологију, јасно дефинисану групацију на коју се односи, да се не ставља под знаке навода, да се не користи пејоративно, да се пише искључиво великим почетним словом те да га његови носиоци с пијететом изоварају, стоји, на пример, назив Торбеши, код којег ниједан од наведених параметара није на чврстим основама. Најновије преименовање косметских староседелаца у Бошњаке праћено неколиким квазитеорија о њиховом пореклу, унело је додатну забуну код доскора декларисаних Муслимана и једног броја Горанаца те је питање утврђивања сталног и за све чланове заједнице прихватљивог етнонима изнова вратило на почетак.

Митра Релић такође закључује да је било више покушаја преименовања косметских Срба у циљу њиховог издвајања из целине српског корпуса. Утврђено је да, иако су се Срби, скоро беспримерном храброшћу и упорношћу, одупирали тој

врсти притисака, ти покушаји нису били без утицаја на осипање српске заједнице на Косову и Метохији. Констатовано је да је томе у приличној мери доприносило непромисљено означавање косметских Срба од стране сународника изван Космета другим називима – Гегама, Бугарима и сл. као и да се данас, без много свести о њиховој штетности, сународници са југа неретко именују Косоварима и свакодневно неалбанцима, називима из којих Срби на Косову и Метохији ишчитавају болну деобу, презриву дистанцу и неприхватање.

Закључено је такође да је после Другог светског рата нада у опоравак српског народа и његовог језика на Косову и Метохији била краткотрајна, јер су власти одмах после рата судбину косметских Срба и осталих славофоних говорних представника препустиле самовољи покрајинских управитеља, који су наставили прогон српског становништва и поништавање његовог културног и језичког наслеђа а, упоредо са тим, и маргинализацију српског језика на свим пољима и на свим нивоима друштвене употребе. Конкретно: 1) сходно непринципијелним уставним одредбама из 1974. године које су омогућавале различито тумачење и примену, српски језик је у званичним актима, личним исправама и сл. постао други, неретко безимени, па у судским и другим одлукама, и сасвим изостављани језик; 2) штампана продукција на српском језику (књиге, новине, часописи и др.) толико је редукована да је, на пример, све време излазио само један дневни лист на српском језику; 3) школски уџбеници и приручници, будући да подлежу опорезивању, били су вишеструко скупљи од оних на албанском језику; 4) креирањем наставних програма, укључујући и програм српског језика и књижевности, често су се бавили недовољно упућени и недобронамерни Албанци; 5) топонимијске ознаке на албанском језику већ тада су се прекрајале и исписивале тако да се једва препознаје њихова словенска основа итд. Те и бројне друге мере предузимане на штету српског језика, закључује исправно Митра Рељић, све више су погодиле потпуном његовом истискивању са простора Косова и Метохије, што се покушало и у великој мери остварило 1999. године. Насиље које је српски језик претрпео по успостављању међународне управе на Косову и Метохији, како се тачно закључује у дисертацији, представља редак пример у пракси међуетничких и међујезичких односа.

Врло су значајно и закључци истраживања који се односе на типологију проблема обухваћених овим истраживањем. Велики број проблема обухваћених предметом дисертације, а међусобно различитих и значајем, и степеном сложености и и по другим критеријумима Митра Рељић је у дисертацији убедљиво разврстала на четири најопштија типа: на проблеме оне који показују опште стање језика; проблеме који се односе на официјелни статус српског језика; проблеме који се тичу непосредног насиља над српским језиком и на проблеме који се односе на уништавање писане баштине српског језика, закључивши да сваки од њих има више појавних облика, које је она у прецизно спроведеној анализи документовано размотрила. У вези с тим закључила је, поред осталог, да је уништењем драгоценог књижног фонда, записа и натписа међу којима на хиљаде споменичких натписа само на православним гробљима Косова и Метохије, нестала спонтано и колективно похрањивана грађа српског језика значајна за сагледавање, како историје српског језика – језичких особина, доминантности српског писма, граfiјских специфичности и евентуалних одступања у појединим периодима итд., тако и као важан извор података социолингвистичких и лингвокултуролошких истраживања – прошлости

косметског локалитета, саставу, пореклу и кретању становништва, патријархалности православне породице, шкртости на речима, обичајима, навикама, веровањима итд.

У важније закључке у докторској дисертацији мр Митре Рељић спадају и они који се односе на садашњу територијалну распрострањеност српског језика на Косову и Метохији, на изразито смањење броја изворних говорних представника српског језика у тој покрајини и сужену употребу назива српског језика после увођења неких нових јужнословенских глотонима (хрватски, бошњачки) као назива језика који се говоре на Косову и Метохији. Митра Рељић је закључила да се у низу разлога који су довели до таквих промена статуса српског језика морају као најважнији издвојити прогон српског и другог славофоног становништва с подручја његовог вековног постојања, погибија великог броја говорних представника српског језика током НАТО агресије и после ње, као и преименовање српског језика не једном делу његовог говорног простора. Истакнуто је да посебан проблем представља протеривање српског становништва из средишњих зона двеју српских дијалекатских формација, чиме је перспектива тих аутохтоних српских говора постала врло неизвесна. Закључено је такође да је смањивање броја говорних представника српског језика и просторно сужавање његове употребе, поготову у градовима, такође негативно утицало на друштвени статус српског језика, који је на тај начин од језика који је био језик комуникације међу представницима различитих народа углавном свео не само на језик једног, српског народа него и представника само једне, православне конфесије.

Размотривши социолингвистичке аспекте статуса савременог српског језика на Косову и Метохији Митра Рељић закључује да је новонастала функционална инфериорност српског језика додатно појачавана комуникацијском обесправљеношћу српских говорних представника до мере да су за изговорену реч матерњег језика губили живот, што је, као природну реакцију, имало за последицу скривање језичког (и националног) идентитета, односно криптоглосију, чији су облици на Косову и Метохији у овој дисертацији прецизно описани.

Испитивање природе диглосије, врло карактеристичне за Косово и Метохију, резултирало је социолингвистички врло релевантним закључцима о врстама диглосије на том простору, које су такође у дисертацији описане са убедљивом емпиријском аргументацијом.

У вези са питањем идентитета славофоних заједница на Косову и Метохији сагледавањем релације између трију фактора – етнонационалног, језичког и конфесионалног, утврђено је: а) да се у границама косметско-македонског социо-културног и језичког ареала срећу како потврде резултата добијених социолингвистичким и лингвокултуролошким истраживањима у различитим крајевима света, тако и другде непознати феномени, тачније, појаве 1) промене етничког идентитета упоредо са променом конфесионалне и језичке припадности (Албанци), 2) очувања језика дуго након губитка етничког и верског идентитета (Албанци у Ораховцу), 3) очувања етничког и верског идентитета упркос промени језичке припадности, односно очување идентитета само на нивоу минималног броја културних маркера (Горња река), 4) очувања језика уз промену конфесионалне припадности уз, мање или више успешно налажење нове етничке оријентације (Горанци, Муслимани, Бошњаци...); б) да не ретко присутне представе о вери као примарној одредници идентитета у овом делу Балкана, немају потврду у стварности,

без обзира што је промена конфесионалне припадности, барем код Срба, представљала иницијални разлог националне сепарације. Иако се процес албанизације на Косову и Метохији најчешће одвијао по устаљеном моделу који је подразумевао најпре верско преобраћање, верски фактор ипак није био одлучујући, нити довољан, за даље формирање самосвести засебних заједница. То су показали и резултати истраживања Митре Рељић према којима припадници словенских заједница примарним чуваром властите самобитности по правилу и даље сматрају језик; в) да, у исто време, сачувани језик није представљао брану етничком отуђењу, и то управо по основу вере, било да је оно значило приклањање другом етничком корпусу, проналажење засебне етничке самоидентификације или, пак, да се у том погледу стало на пола пута; г) да је, с друге стране, на том делу Балкана, захваљујући близини црквеног средишта, очувана вера могла бити јачи гарант чувања словенског идентитета, чак при изнуђеном дуготрајном напуштању језика.

У дисертацији се такође закључује да изразито негативан став према албанском језику од стране појединих говорних представника српског језика не може поправити статус српског језика на Косову и Метохији те да су актуелни проблеми у очувању српског језика у том делу Србије (сужавање територијалне распрострањености, смањивање броја говорних представника, језички сепаратизам, друштвена /не/видљивост српског језика, рурализованост, низак ниво знања српског језика од стране изворних говорника као и знања о свом језику, језичка мимикрија итд.) умногоме последица и неадекватне језичке политике, која није довољно узимала у обзир специфичности етничког састава становништва и његовог језичког понашања, нити политичке, економске и друге прилике у којима оно живи. Етнојезичка колебљивост, притајеност и криптоглосија су показатељи незнања, осећаја остављености и непрепознавања поузданог ослонаца.

Део проблема Митра Рељић види и у углавном погрешно вођеној кадровској политици па констатује да добро организоване државе у рубна и најугроженија подручја шаљу своје најбоље људе уместо да се ослонац за решавање питања опстанка народа и језика тражи се у ономе што је једва претекло. Притом се сасвим умесно указује на чињеницу да централне власти, полазећи углавном од партијске подобности, најважније установе и институције често препуштају полуписменим или корумпираним појединцима, који се награђују само зато што се налазе на одређеном положају без обзира на ненадокнадиву штету коју, неретко, при том учине, уместо да се на та места упуте најспособнији повереници државе (какав је некада био песник и дипломата Милан Ракић), који би били одређени за сваку област понаособ (културу, образовање, јавно информисање итд.) које су од значаја за подизање нивоа језичке свести и језичке компетенције те културе говора, а чији би рад био на одговарајући начин вреднован.

Због слабо координисаног деловања одређеног броја локалних "ентузијаста" (разних координатора, председника општина, директора школа, домова култура и сл.), на Косову и Метохији су присутне појаве које се најдиректније одражавају на функционално-развојне могућности српског језика, језичку и општу компетенцију његових говорних представника, констатује се у дисертацији Митре Рељић.

У вези са вишегодишњим пропустима у кадровској политици који су оставили врло лоше последице по српски језик на Косову и Метохији данас Митра Рељић закључује да је једна од најпоразнијих чињеница с којима се суочава не мали број

основних и средњих школа на Космету то што да у њима наставу из српског и страних језика изводе људи са делимичном или никаквом стручном оспособљеношћу (студенти, инжењери, тек свршени средњошколци и др.), запослени првенствено по пријатељском и сличном основу, најчешће под изговором да нема довољно стручног кадра, мада озбиљни покушаји да се до њега дође обично и не постоје. Она такође констатује да су у појединим школама у којима је обавила истраживања, изричито негативни ставови ученика према одређеном страном језику иницирани управо нестручношћу и недостатком минимума педагошких знања "наставника" поменутог профила и да је ситуација у том погледу, с обзиром на узраст деце, посебно алармантна у почетним разредима, те да се поред лепих примера учитељског знања и умећа, нажалост, срећу и случајеви да деца, због поменутих разлога, већ на почетку школског живота, стичу пре свега трауме.

У дисертацији се износи и за ову проблематику важан податак да ако се изузму продајни простори који се само условно могу назвати књижарама ни у једном месту са српским становништвом на Косову и Метохији, укључујући и она која претендују на статус урбаних насеља, заправо не постоји ни једна једина књижара, док су библиотеке врло малобројне са веома скромним књижним фондовима формираним углавном без средстава, а садржајно по правилу непримереним стварним потребама становништва.

Констатује се такође значај које за очување и неговање српског језика, језичког идентитета и језичке културе могу имати књижевне и културне манифестације, али се у вези с тим истиче да су књижевне манифестације попут некадашњих Песничких сусрета "Лазар Вучковић" или Видовданског песничког причешћа, на које су позивани еминентни књижевни ствараоци са, њима свакако пријатном, обавезом да зађу у најзабаченије српске школе (због чега су, на пример, Лазареви сусрети трајали више дана), данас се углавном свде на једнодневну, евентуално дводневну, промоцију локалних писаца.

У закључцима Митра Релјић, поред осталог, констатује да је тешко предлагати мере за побољшање језичке политике, ако на државном нивоу језичка политика заправо не постоји у видљивом облику и сматра да би формирање посебне комисије за Косово и Метохију у саставу тела које би држава оформила ради систематског и дугорочног бављења језичком политиком у сарадњи са Одбором за стандардизацију, са САНУ, Матицом српском и свим другим меродавним установама и појединцима представљало насущну потребу и подршку интересима српског језика на Косову и Метохији данас.

ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Посматрана у целини, докторска дисертација мр Митре Релјић *Српски језик на Косову и Метохији данас (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект)* представља истраживање које је чврсто утемељено и у теоријско-методолошком погледу и у погледу обима, структуре и релевантности грађе на којој се заснива. У њему је предмет истраживања подвргнут разумевајућој анализи заснованој на више комплементарно постављених критеријума, тако да је на битно нов и релевантан начин и теоријски и практично осветљена проблематика социolingвистичких и лингвокултуролошких аспеката актуелног статуса српског језика на Косову и Метохији.

Опредељујући се да докторску дисертацију напише из области која је и врло сложена и веома актуелна, Митра Рељић је истовремено изабрала предмет који веома добро познаје јер од 1995. године живи и ради на Косову и Метохији, активно учествујући у научном и културном животу покрајине, истрајно подносећи заједно другима велике тешкоће у којима се српски народ нашао, пажљиво пратећи крупне догађаје који су тамо уследили током последњих петнаест година, али и многе наизглед мање, а за ову тему релевантне, поуздано сведочећи у својим литерарним и публицистичким радовима и компетентно пишући о њима у својим лингвистичким радовима. Тако висок степен упућености у дату материју несумњиво је помогао Митри Рељић у одабирању оптималног облика дисертационог истраживања као и начина приказивања и тумачења резултата тог истраживања.

Будући да се истраживање *Српски језик на Косову и Метохији данас (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект)* одликује изразитом вишедимензионалношћу проблематике, Митра Рељић је користила више истраживачких метода и техника и ослањала се на више извора. Резултате својих истраживања увек поткрепљује обиљем разноврсног материјала прикупљеног на терену на различите начине, у великом броју пунктова из различитих делова Косова и Метохије, али и грађом из примарних и секундарних писаних извора. Резултате анализе изложила је разложно и убедљиво, поткрепљујући закључке до којих је дошла текстуалним, статистичким и ликовним потврдама (избор из њене фототеке о уништавању српске језичке баштине дала је у посебном прилогу на крају докторске дисертације).

Резултате свог истраживања Митра Рељић тумачи објективно и непристрасно, али не и равнодушно. Констатујући с горчином многобројне потврде вековног страдања српског народа и српског језика на Косову и Метохији, која су на крају прошлог и почетку овог века међу највећима, Митра Рељић објективно наводи и чињенице које сведоче да су и представници српског народа у неким случајевима, који и нису сасвим малобројни, својим чињењем или нечињењем допринели да ситуација буде тежа него што би због деловања спољашњих фактора морала бити.

Иако је главни циљ њеног истраживања, који је она у потпуности остварила, био опис и анализа стања у коме се данас налази српски језик на Косову и Метохији, посебно у социolingвистичком и лингвокултуролошком погледу, а не пројекција неког будућег стања, резултати до којих је Митра Рељић дошла у свом истраживању могу се посматрати и као основа на којој би требало градити будућу језичку политику Србије на том делу њене територије.

Нешто опширнији, такође веома добро документовани екскурс у историју проблема у дисертацији *Српски језик на Косову и Метохији данас (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект)*, можда на први поглед одудара од оног дела наслова у којем се наглашава да дисертација има за предмет српски језик на Косову и Метохији данас, и наизглед нарушава насловом најављени синхронијски приступ проблематици, али и он је заправо не само оправдан него и нужан јер се без увода у историју проблема не би могао добити довољно добар увид у његову суштину данас (што Митра Рељић на одбрани своје докторске дисертације може и посебно образложити).

ПРЕДЛОГ

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације *Српски језик на Косову и Метохији данас (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект)*, коју је мр Митра Рељић предала Филолошком факултету у Београду, закључила је да, гледано у целини и у многим појединостима, та дисертација представља оригиналан и научно релевантан допринос проучавању социolingвистичких и лингвокултуролошких аспеката актуелног стања српског језика на Косову и Метохији.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да се докторска дисертација мр Митре Рељић *Српски језик на Косову и Метохији данас (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект)* прихвати и да се кандидат позове на одбрану.

Чланови комисије:

1. Др Предраг Пипер, редовни професор
2. Др Вељко Брборић, доцент
3. Др Срето Танасић, редовни професор

У Београду,
2. октобра 2011. године